

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه قم

دانشکده الهیات

پایان نامه دوره دکترای فلسفه اخلاق

عنوان:

خودگرایی آین رند: گزارش، تحلیل و نقد

استاد راهنما:

دکتر سید حسن اسلامی

استاد مشاور:

دکتر عسگر دیرباز

و

دکتر محسن جوادی

دانشجو:

رهام شرف

زمستان ۹۲

تقدیم به

تمامی یونندگان طریقت و علم و معرفت

مشکر و قدردانی

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم می دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالین گذشته مراد تحصیل علم و معرفت یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم.

از استاد گرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر سید حسن اسلامی که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده اند نهایت تشکر و سپاس گذاری را دارم. همچنین از آقای دکتر عسکر دیرباز و آقای دکتر محسن جوادی که مشاوره های اینجانب را عمده دار شدند نهایت تشکر را دارم.

چکیده

یکی از نظریه های اخلاقی مهمی که در حوزه اخلاق هنجاری مطرح است، نظریه خودگرایی اخلاقی است. در بسیاری از موارد تشخیص مرزهای میان خودگرایی و دیگرگرایی اخلاقی سخت و طاقت فرساست. از آنجا که تعیین این مرزها و حدود نقش مهمی در فهم کلی ما از اخلاق در عرصه عملی دارد، پرداختن به موضوع خودگرایی اخلاقی از اهمیت بنیادینی برخوردار است. تفسیر رند از این نظریه، در جای خود مهم و قابل تامل می باشد. وی فیلسوف، رمان نویس و نمایش نامه نویس روسی الاصل و بزرگ شده آمریکا است. در این پژوهش به گزارش، تحلیل و بررسی خودگرایی اخلاقی بر مبنای اندیشه های رند خواهیم پرداخت. وی مدافع خودگرایی عقلانی است و مقوله عقلانیت عنصری بنیادی در نظریه اخلاقی او است. روش ما در این پژوهش، روش تحلیلی و کتابخانه ای است. پس از گزارش و تحلیل خودگرایی اخلاقی رند، به نقد و بررسی این نظریه خواهیم پرداخت. محوری ترین انتقادی که به خودگرایی رند وارد خواهیم نمود، نقد تصور رند از مفهوم خود است. این نقد تا حد زیادی مبنای سایر نقدهایی است که به خودگرایی اخلاقی وی وارد است. در نهایت به ارائه نظریه اخلاقی با عنوان خود-دیگرگرایی خواهیم پرداخت. این نظریه تا حد زیادی از اشکالات وارد بر خودگرایی اخلاقی و دیگرگرایی اخلاقی مبرا بوده و حدوسط میان این دو نظریه است.

واژگان کلیدی: خودگرایی اخلاقی، آین رند، دیگرگرایی اخلاقی، خود، عینیت گرایی،

خودگرایی عقلانی، عقلانیت، خود-دیگرگرایی

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

۱-۱	تعریف مساله	۳
۲-۱	پیشینه تحقیق	۴
۳-۱	ضرورت انجام تحقیق	۱۲
۴-۱	فرضیه تحقیق	۱۳
۵-۱	روش تحقیق	۱۳
۶-۱	دشواری ها	۱۳
۷-۱	جغرافیای کلی بحث	۱۴
۸-۱	اهمیت آین رند	۲۴
۹-۱	زندگی‌نامه	۲۶
۱۰-۱	آثار	۳۱
۱-۱۰-۱	۱-۱۰-۱ رمان ها	۳۱
۲-۱۰-۱	آثار آکادمیک	۳۳
۱۱-۱	گاهشمار	۳۹

فصل دوم: نقدهای رند بر دیگرگرایی

۱-۲	تعریف دیگرگرایی اخلاقی	۴۰
۲-۲	نقدهای رند بر دیگرگرایی و نظام های اخلاقی دیگرگرا	۴۱
۳-۲	نقد و بررسی دیگرگرایی اخلاقی	۴۲
۱-۳-۲	معیار اخلاقی ضعیف	۴۲
۲-۳-۲	خود ویرانگری	۴۳
۳-۳-۲	تقدم جامعه بر افراد	۴۵
۴-۳-۲	تصور نادرست از محبت و نیکوکاری	۴۶
۵-۳-۲	غیر عملی بودن دیگرگرایی	۴۷
۴-۲	معرفی و نقد نظام های اخلاقی دیگرگرا	۴۸
۱-۴-۲	اخلاق عرفانی	۴۹
۲-۴-۲	اخلاق اجتماعی	۵۱

۵۱ ۳-۴-۲ اخلاق ذهنی گرا
۵۲ ۴-۴-۲ وظیفه گرایی اخلاقی

فصل سوم: خود گرایی اخلاقی رند

۵۵ ۱-۳ محورهای اصلی در فلسفه رند
۵۵ ۱-۱-۳ فهم رند از معنای فلسفه
۵۶ ۲-۱-۳ عینیت گرایی
۶۰ ۳-۱-۳ محوریت اختیار در اخلاق
۶۲ ۲-۳ تعریف اخلاق و معیار ارزش
۶۷ ۳-۳ ارزش و سرشت موجودات زنده
۷۳ ۴-۳ ارتباط اخلاق و عقلانیت
۸۶ ۵-۳ ارتباط خود گرایی با ارزشهای اخلاقی
۹۸ ۱-۵-۳ خود گرایی اخلاقی و مساله کمک به دیگران
۱۰۳ ۲-۵-۳ بنیان خود گرایانه تشکیل جامعه
۱۰۶ ۳-۵-۳ خود گرایی اخلاقی و حقوق فردی
۱۱۲ ۴-۵-۳ ارتباط اخلاق و سیاست در خود گرایی رند
۱۱۵ ۶-۳ فضایل اخلاقی در خود گرایی رند
۱۲۰ ۱-۶-۳ فضیلت عقلانیت
۱۲۰ ۲-۶-۳ فضیلت استقلال
۱۲۲ ۳-۶-۳ فضیلت شرافت
۱۲۳ ۴-۶-۳ فضیلت صداقت
۱۲۴ ۵-۶-۳ فضیلت عدالت
۱۲۵ ۶-۶-۳ فضیلت ثمربخشی
۱۲۶ ۷-۶-۳ فضیلت غرور
۱۲۸ ۷-۳ تحلیل مبانی اخلاقی رند

فصل چهارم: بررسی نقادانه خود گرایی اخلاقی رند

۱۳۵ ۱-۴ نقاط قوت خود گرایی اخلاقی رند
۱۳۶ ۱-۱-۴ نظم و انسجام در مبانی فکری
۱۳۶ ۱-۱-۱-۴ اصل عینیت گرایی
۱۳۷ ۲-۱-۱-۴ در نظر گرفتن حیات به عنوان مبنای اخلاق
۱۳۸ ۳-۱-۱-۴ انسان شناسی دقیق و مدون

- ۱۳۹ ۲-۱-۴ دفاع از عقلانیت
- ۱۴۰ ۳-۱-۴ نقدهای قوی بر دیگرگرایی اخلاقی
- ۱۴۰ ۱-۳-۱-۴ تخریب خود در دیگرگرایی
- ۱۴۱ ۲-۳-۱-۴ تشخیص دوراهی دیگرگروانه
- ۱۴۱ ۳-۳-۱-۴ از دست رفتن فردیت و هویت شخصی
- ۱۴۲ ۴-۱-۴ بکارگیری قالب رمان در بیان ایده های اخلاقی
- ۱۴۲ ۵-۱-۴ تاکید بر توسعه یافتگی اخلاق در عرصه های مختلف
- ۱۴۳ ۲-۴ نقاط ضعف نظام اخلاقی رند
- ۱۴۴ ۱-۲-۴ مشکلات مبانی خودگرایی اخلاقی رند
- ۱۴۴ ۱-۱-۲-۴ پذیرش ضمنی خودگرایی روان شناختی
- ۱۴۶ الف) تبیین ناموفق رفتارهای انسان
- ۱۵۰ ب) عدم تفکیک میان نفع شخصی و خودخواهی
- ۱۵۱ ج) نگاه تک بعدی به امیال انسان
- ۱۵۳ د) فقدان شواهد تجربی متقن
- ۱۵۴ ۲-۱-۲-۴ تصور نادرست از مفهوم خود
- ۱۶۱ ۳-۱-۲-۴ در نظر گرفتن حیات فردی به عنوان معیار ارزش
- ۱۶۳ ۴-۱-۲-۴ تناقض درونی خودگرایی اخلاقی
- ۱۶۶ ۲-۲-۴ خروج از خودگرایی اخلاقی
- ۱۶۸ ۳-۲-۴ گزارش ناقص از روابط میان فردی
- ۱۶۸ ۱-۳-۲-۴ ناسازگاری دوستی با خودگرایی اخلاقی
- ۱۷۱ ۲-۳-۲-۴ کمک به دیگران و افتادن در دام دیگرگرایی
- ۱۷۴ ۴-۲-۴ لوازم و نتایج غیرعملی خودگرایی اخلاقی
- ۱۷۴ ۱-۴-۲-۴ نتیجه پژوهش های میدانی
- ۱۷۶ ۲-۴-۲-۴ شکاف میان اصول کلی و مصادیق عمل درست
- ۱۷۸ ۳-۴-۲-۴ ناسازگاری با شهودات اخلاقی
- ۱۷۹ نتیجه گیری و ارزیابی نهایی
- ۱۹۵ واژه نامه
- ۱۹۲ منابع:

فصل اول:

کلیات

۱-۱ تعریف مساله

در ساحت اخلاق هنجاری با نظریه های اخلاقی مختلفی روبه رو هستیم. یکی از مهم ترین و قابل تاملترین این نظریه ها، نظریه خودگرایی اخلاقی است. خودگرایی اخلاقی نظریه ای است که معیاری برای تمیز درست و نادرست اخلاقی از یکدیگر به ما ارائه می دهد. بر مبنای این نظریه، غایت اخلاق این است که هر انسانی خیر و منفعت خود را به حداکثر برساند و بر این اساس همگان موظفند تا بر مبنای این غایت عمل کنند.

تقریرها و تفسیرهای مختلفی از نظریه خودگرایی اخلاقی ارائه شده است. از میان تقریرهای مختلف از خودگرایی اخلاقی، تقریر آین رند از این نظریه بسیار قابل تامل بوده و استدلالهای محکمی در راستای دفاع از آن مطرح شده است. رند یکی از فیلسوفان اخلاق معاصر می باشد که اندیشه های وی نقش بنیادینی در شکل گیری بنیان های اخلاق غرب و فرهنگ آمریکا داشته است. وی به شدت به دیگر گرایی اخلاقی حمله می کند و بر این باور است که دیگر گرایی اخلاقی به جای پاسخ گفتن به مساله اصلی اخلاق مساله فرعی آن را مورد توجه قرار داده است.

از نظر وی مساله اصلی اخلاق، چستی ارزشهای اخلاقی و دلیل نیاز انسان به آنها است در صورتی که دیگر گرایی اخلاقی به جای جواب دادن به این مساله، بر روی مساله ای فرعی یعنی این که چه کسی باید از ارزشهای اخلاقی سود ببرد تمرکز میکند. (بر اساس دیگر گرایی اخلاقی، تنها دیگران از ارزشهای اخلاقی سود می برند و خود در حاشیه قرار می گیرد.)

رند بر این باور است که انسان نباید خود را فدای دیگران کند و هم چنین نباید دیگران را فدای خودش کند. وی معتقد است هدف اصلی و غایت فی نفسه برای هر موجود زنده (اعم از انسان و حیوان) حفظ و حراست از هستی خود است و ارزش اخلاقی یک عمل نیز بر اساس این غایت فی نفسه تعریف می شود. اما تحقق هستی و بقای هر موجود زنده به وسیله عمل کردن امکان پذیر است و بر همین مبنا تحقق هستی انسان از طریق عمل کردن امکان پذیر است. از میان

موجودات زنده اخلاق تنها برای انسان وجود دارد چرا که تنها او قدرت انتخاب دارد و می تواند میان اهداف ارزشمند و بی ارزش دست به انتخاب بزند.

پرسش مبنایی این پژوهش این است که تا چه حد می توان از خودگرایی اخلاقی رند دفاع کرد؟ بی شک نظریه اخلاقی وی نقاط قوت مهمی دارد اما آیا نقاط قوت این نظریه بر نقاط ضعف آن غلبه دارد؟ از سوی دیگر در صورت رد خودگرایی اخلاقی، جایگزین مناسب برای این نظریه چیست؟ رند نقدهای جدی به دیگرگرایی اخلاقی وارد می کند که در جای خود تامل برانگیز هستند. به نظر می آید حتی در صورت رد خودگرایی اخلاقی، دیگرگرایی ثابت نمی شود. بنابراین در صورت عدم پذیرش خودگرایی اخلاقی این رساله موظف است تا جایگزینی مناسب برای آن ارائه دهد.

۱-۲ پیشینه تحقیق

در رابطه با خودگرایی اخلاقی رند پژوهشهای زیادی به زبان لاتین منتشر شده است اما کار مهم جدی در مورد او به زبان فارسی انجام نشده است. در این بخش کارهایی که به زبان فارسی در مورد نظریه وی انجام شده است را مورد بررسی قرار می دهیم.

پایان نامه کارشناسی ارشد آقای حمید حسنی مبانی متافیزیکی خودگرایی اخلاقی از نگاه آین رند و نقد آن از نقطه نظر ملاصدرا بوده که در سال ۱۳۹۰ در دانشگاه تربیت مدرس دفاع شده است. این رساله اولین تحقیق فارسی است که به گزارش و بررسی دیدگاه اخلاقی رند پرداخته است. آقای حسنی در این رساله به تشریح دیدگاه اخلاقی رند پرداخته و پس از آن با استفاده از مبانی فلسفه ملاصدرا، خودگرایی اخلاقی رند را مورد نقد و بررسی قرار داده است. از نظر آقای حسنی دو شباهت مهم بین ملاصدرا و رند وجود دارد. اول اینکه رند نیز مانند ملاصدرا میان متافیزیک و اخلاق ارتباط برقرار می کند. مساله دوم این است که رند در صورتبندی مقدمات خودگرایی اخلاقی خود به فردگرایی ملاصدرا نزدیک می شود. آقای حسنی معتقدند رند بر اساس تشخیص افراد، خودگرایی اخلاقی را نتیجه می گیرد در حالی که در فلسفه ملاصدرا با توجه به مباحثی همچون اصالت وجود، تشکیکی بودن وجود و وحدت وجود نمی توان از تشخیص افراد به خودگرایی اخلاقی پل زد.

آنچه در اینجا برای ما اهمیت دارد گزارشی است که آقای حسنی از خودگرایی اخلاقی رند ارائه

می دهد. گزارش ایشان از خودگرایی رند شامل سه سطح اصلی از مباحث است. در سطح اول، عینیت گرایی رند و مباحث وجود شناسی و معرفت شناسی فلسفه وی تشریح می شود. در سطح دوم تلاش می شود تا ارتباط میان متافیزیک و اخلاق توضیح داده شود. بر همین اساس آقای حسنی از مفهوم حیات با عنوان پلی میان فردگرایی متافیزیکی رند و خودگرایی اخلاقی وی یاد می کند. سطح سوم گزارش رند مربوط به تشریح خودگرایی وی است. در این بخش پس از معرفی فضایل اخلاقی از نظر رند، توضیحی مختصر در خصوص خودگرایی اخلاقی وی داده می شود و پس از آن نقد ریچلز بر استدلال رند بیان می گردد.

با وجود آنکه تلاش خوبی توسط آقای حسنی صورت گرفته، نقاط ضعف و خلاءهایی در گزارش ایشان از خودگرایی اخلاقی رند وجود دارد که به پاره ای از آنها اشاره خواهیم نمود. آقای حسنی توضیحی در خصوص شخصیت رند و آثار او نمی دهند. همچنین ایشان مشخص نمی کنند که چرا از میان تفسیرهای مختلف از خودگرایی اخلاقی، نظریه رند را به عنوان موضوع پژوهش انتخاب کرده اند. به تعبیر دیگر مساله اهمیت رند به عنوان یک فیلسوف اخلاق و مدافع خودگرایی اخلاقی در رساله آقای حسنی مغفول است.

در سطح اول گزارش خودگرایی رند، عینیت گرایی رند به گونه ای معرفی می شود که گویی تنها در حوزه متافیزیک و معرفت شناسی مطرح است. این در حالی است که از نظر رند، عینیت گرایی در چهار حوزه متافیزیک، معرفت شناسی، اخلاق و سیاست مطرح بوده و در هر یک از این حوزه ها معنایی منحصر به فرد دارد.¹ با وجود آنکه مقوله حیات به عنوان ارزش غایی در اخلاق مطرح می شود، توضیح داده نمی شود که چرا رند حیات را به عنوان بالاترین ارزش اخلاقی در نظر می گیرد.

Life در خودگرایی اخلاقی رند به عنوان ارزش غایی مورد ملاحظه قرار می گیرد و بهترین ترجمه برای آن با توجه به کلیت نظام اخلاقی رند، حیات است. آقای حسنی در بخشی از رساله معادل حیات را برای واژه life آورده اند و در سایر بخشها این واژه را به بقا ترجمه کرده اند. با توجه به اهمیت این واژه در نظام اخلاقی رند، این مساله اشکالی مهم در رساله ایشان به شمار می

1 Rand, Ayn, **Introducing Objectivism**, New York, A Meridian Book, 1990, p: 15

آید.

پس از آنکه رند از حیات با عنوان ارزش غایی اخلاق یاد می کند، مقوله حیات را با عمل پیوند می دهد و معتقد است حفظ حیات از طریق نوعی عمل و فعالیت امکان پذیر است. از نظر رند هر موجود زنده باید از حیات خود محافظت کند و برای این کار باید بر اساس سرشت خود عمل کند. وی قائل به تمایزی بنیادین میان سرشت انسان و سایر موجودات است و علت این تمایز را در برخورداری انسان از مقوله عقلانیت می داند.¹

گرچه آقای حسنی در رساله خود به مقوله عقلانیت اشاره می کند، اما به سرعت از کنار آن عبور می کند. هم چنین ایشان گزارشی مبسوط از تمایز سرشت انسان با سایر موجودات زنده ارائه نمی دهد. تحلیل سرشت موجودات زنده در تفکر رند، کمک شایانی به درک نقش بنیادین مقوله عقلانیت در نظام اخلاقی وی می کند. مساله دیگری که در نظام اخلاقی رند بسیار مهم است و آقای حسنی تنها اشاره ای مختصر به آن کرده است، ارتباط عقل و عواطف و امیال در انسان است. درک این ارتباط تفاوت خودگرایی عقلانی رند را با اقسام دیگر خودگرایی اخلاقی مشخص می کند. در سطح سوم گزارش خودگرایی اخلاقی رند که منحصرًا طرح نظریه خودگرایانه وی است، آقای حسنی توجهی به نقدهای رند بر دیگرگرایی اخلاقی نمی کند. این در حالی است که خود رند پیش از مطرح کردن خودگرایی اخلاقی خود، به شدت دیگرگرایی را مورد حمله قرار می دهد. فهم نقدهای رند بر دیگرگرایی اخلاقی، نقش مهمی در درک خودگرایی اخلاقی رند دارد که متأسفانه آقای حسنی بدان نپرداخته است.

مساله دیگر این است که وجه اجتماعی نظام اخلاقی رند در رساله آقای حسنی مغفول مانده است. خودگرایی اخلاقی رند به گونه ای گزارش شده که خواننده گمان می کند نظریه اخلاقی رند تنها در حوزه فردی مطرح است و برنامه ای برای حیات اجتماعی ندارد. این در حالی است که رند تحلیلی دقیق از مبنای ورود فرد به جامعه ارائه می دهد و بر اساس مقوله حقوق فردی، تکلیف ارتباطات میان فردی را در جامعه و در حوزه سیاست مشخص می کند. به نظر می آید بدون پرداختن به وجه اجتماعی خودگرایی اخلاقی رند، گزارشی جامع از نظام اخلاقی وی ممکن

1 Rand, Ayn, *For The New Intellectual*, New York, A Signet Book, 1961, p: 11

نباشد.

آخرین مشکلی که در گزارش آقای حسنی از خودگرایی رند وجود دارد، نقدهایی است که ایشان بر رند وارد می کنند. متأسفانه تفکیکی دقیق میان گزارش خودگرایی اخلاقی رند و نقدهای وارد بر وی وجود ندارد. به هنگام گزارش سطوح مختلف نظریه اخلاقی رند، ناگهان نقدهایی مطرح می شود که پرداختن به آنها مربوط به سایر قسمت‌های رساله است. علاوه بر این، نقدها بسیار سطحی و مختصر بیان می گردد و تبیینی دقیق و مناسب از آنها رارائه نمی شود. البته باید توجه داشت که بخشی از اشکالات وارد بر گزارش آقای حسنی از خودگرایی اخلاقی رند به ماهیت رساله ایشان بازمی گردد. کار ایشان، کاری تطبیقی است و گزارش و نقد صرف نظام اخلاقی رند نیست به همین دلیل پاره ای از وجوه نظام اخلاقی رند در آن مغفول مانده است. در رساله پیش رو تلاش شده تا گزارش جامع تری از خودگرایی اخلاقی رند ارائه گردد و خلاءها و اشکالات مذکور رفع گردد.

اثر دیگری که به خودگرایی اخلاقی مربوط می شود، مقاله بررسی و نقد نظریه خودگرایی اخلاقی است که در سال ۱۳۸۶ در فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش‌های فلسفی-کلامی دانشگاه قم چاپ شده است. نویسنده این مقاله آقای سید محمد حسینی سورکی است. در این مقاله به تحلیل دقیق تمایز میان خودگرایی روان‌شناختی و خودگرایی اخلاقی پرداخته شده است و نسبت و ارتباط میان این دو نظریه نیز مورد بررسی قرار گرفته است. این مقاله دو بخش اصلی دارد. در بخش اول خودگرایی روان‌شناختی معرفی می شود و ادله له و علیه آن مورد نقد و بررسی قرار می گیرد. در بخش دوم آقای سورکی گزارشی از خودگرایی اخلاقی ارائه می دهد و نسبت آن را با خودگرایی روان‌شناختی مشخص می کند. سپس ادله طرفداران خودگرایی اخلاقی بیان می گردد. در نهایت خودگرایی اخلاقی مورد ارزیابی قرار می گیرد. به هنگام بیان ادله طرفداران خودگرایی اخلاقی از آیین رند به عنوان یکی از منتقدان مهم دیگرگرایی اخلاقی و طرفداران خودگرایی یاد می شود. سپس بطور مختصر نقد رند بر دیگرگرایی بیان می گردد. بر اساس این مقاله، دلیل اصلی مخالفت رند با دیگرگرایی اخلاقی، عدم توجه این نظریه به ارزشها، خواسته‌ها و منافع فردی و قربانی کردن آنها برای دیگری است. در مجموع می توان گفت این مقاله، مقاله ای قوی و مسنجم است که گزارش و نقدی مختصر و مفید از خودگرایی اخلاقی ارائه داده است، اما

توجه اندکی به خودگرایی اخلاقی رند داشته است.

آخرین اثری که اشاره ای به نظریه اخلاقی رند داشته است پایان نامه دکترای آقای مهدی اخوان است که عنوان آن عقلانیت و نوع دوستی در فلسفه اخلاق معاصر با تاکید بر آراء نیگل و گنسلر است. این رساله در سال ۱۳۸۹ در دانشگاه علامه طباطبایی تهران دفاع شده است. مساله اصلی آقای اخوان در این رساله امکان جمع شدن عقلانیت و رفتارهای نوع دوستانه در کنار یکدیگر است. از نظر ایشان حب ذات یکی از ویژگی های ضروری سرشت انسان است که به صیانت از ذات می انجامد. بر همین اساس ایشان پیگیری منافع فردی را امری عقلانی می دانند. اما از سوی دیگر، زیست اخلاقی و رفتارهای نوع دوستانه معمولاً متضمن فداکردن بخشی از منافع فردی یا همه آنها برای دیگری است. با توجه به این مقدمات این پرسش مطرح می شود که آیا اخلاقی عمل کردن عقلانی است؟

آقای اخوان برای پاسخ دادن به این پرسش، امکان نوع دوستی را مورد بررسی قرار می دهند. ادعای خودگرایی روان شناختی این است که همه اعمال انسان با انگیزه خودخواهانه انجام می گیرد. اگر این نظریه درست باشد نوع دوستی غیرممکن است. اما آقای اخوان خودگرایی روان شناختی را رد می کند و از امکان نوع دوستی دفاع می کند. پس از امکان نوع دوستی این مساله مطرح می شود که آیا رفتارهای نوع دوستانه به لحاظ عقلانی موجه است؟ آقای اخوان تلاش می کند تا با تکیه بر نظریات اخلاقی نیگل و گنسلر از عقلانی بودن نوع دوستی دفاع کند.

آقای اخوان در فصلهای مختلف این رساله به مباحثی همچون تعریف عقلانیت و اقسام آن، حدود و ثغور مفهوم نوع دوستی، مساله حب ذات و آراء فلاسفه درباره آن و... می پردازد. در فصل سوم رساله ایشان به معرفی و بررسی خودگرایی اخلاقی و خودگرایی روان شناختی پرداخته است. در این فصل ابتدا خودگرایی روان شناختی تشریح شده و مورد نقد و بررسی قرار می گیرد. پس از آن خودگرایی اخلاقی معرفی می شود و سه برهان علیه آن ارائه می شود. در قسمت ادله مدافعان خودگرایی از آیین رند با عنوان فردی یاد می شود که مدافع خودگرایی اخلاقی و منتقد جدی رفتارهای نوع دوستانه بوده و این گونه رفتارها را غیر عقلانی می داند. سپس نقد جیمز ریچلز بر رند مطرح می شود. از نظر ریچلز، رند تفسیری افراطی از دیگرگرایی و نوع دوستی ارائه می دهد که مبتنی بر قربانی کردن تمام منافع و ارزشهای خود برای دیگری است. این در حالی است که می

توان از تعادل و توازن میان منافع خود و دیگران سخن گفت. لازم به ذکر است که آقای اخوان بخش بسیار کمی از فصل بررسی خودگرایی را به نظریه رند اختصاص داده است.

اما دو نکته مهم در رابطه با رساله آقای اخوان وجود دارد که با مبحث خودگرایی اخلاقی مرتبط است. اول اینکه رساله ایشان در حدود ۵۰۰ صفحه است اما تنها حدود ۵۰ صفحه از آن به مبحث خودگرایی اخلاقی و نقد و بررسی آن اختصاص داده شده است. این در حالی است که این نظریه رقیب اصلی اخلاق نوع دوستی است و پرداختن به آن از اهمیت بالایی برخوردار است. این اشکال وقتی پررنگ تر می شود که آقای اخوان برای تشریح مقوله حب ذات نظریات تاریخی در این باب را مطرح کرده و حدود ۷۰ صفحه از حجم رساله را به آن اختصاص می دهد. به نظر می آید تشریح دقیق تر نظریه خودگرایی اخلاقی در این رساله از پرداختن به نظریات تاریخی در خصوص حب ذات مهمتر باشد.

مساله دیگر این است که آقای اخوان نظر ریچلز درباره آیین رند را ناقص نقل می کنند. ایشان در رساله خود از قول ریچلز می گویند رند فردی است که فیلسوفان حرفه ای چندان بدان توجه ندارند ولی بین دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ محبوبیت بسیاری در بین دانشجویان داشته است.

این در حالی است که ریچلز معتقد است کم توجهی برخی از فیلسوفان به رند به دلیل دفاع وی از مقوله حقوق فردی و نظریه کاپیتالیسم است که فیلسوفان دیگر جدی تر به آنها پرداخته اند. در واقع این کم توجهی ناظر به آرای فلسفه اخلاقی رند نیست. اما بلافاصله ریچلز مدعی می شود که با گذشت دو دهه از مرگ رند، توجه به او و آثارش در حال افزایش است. همچنین ریچلز معتقد است در میان فیلسوفان قرن بیستم، رند مرتبط ترین فیلسوف با نظریه خودگرایی اخلاقی است.^۱

کتاب *The Virtue Of Selfishness A New Concept Of Egosm* یکی از مهمترین آثار آکادمیک آیین رند است که توسط آقای پرویز داریوش با عنوان فضیلت خودپرستی، دریافتی نو از خودخواهی ترجمه شده است. این کتاب شامل ۱۹ مقاله است که ۱۴ مقاله آن از رند بوده و ۵ مقاله دیگر را ناتانیل برندن نوشته است. ترجمه آقای داریوش در سال ۱۳۷۲ توسط انتشارات اساطیر منتشر گردیده است. متأسفانه ترجمه ایشان روان و سلیس نیست و اشکالات و نقاط ضعف متعددی دارد که به برخی از آنها اشاره می کنیم. ایشان selfishness را به خودپرستی ترجمه

1 Rachels, James, *The Elements Of Moral Philosophy*, New York, McGraw-Hill, 1998, p: 80

کرده اند در حالی که معادل صحیح و در عین حال رایج این واژه در فلسفه اخلاق، خودخواهی است. از سوی دیگر egoism به خودخواهی ترجمه شده است در صورتی که معادل صحیح آن خودگرایی است.

در فلسفه اخلاق تمایزی مهم بین selfishness و egoism یا خودخواهی و خودگرایی وجود دارد. فرد خودخواه فردی است که همواره و در هر شرایطی منافع خود را در نظر می گیرد و به منافع دیگران بی توجه است. اما انسان خودگرا منافع خود را بر دیگران برتری می دهد و در برخی مواقع به دیگران نیز توجه می کند و ارزشها و خواسته های آنها را بر آورده می کند. توجه به منافع دیگری در خودگرایی از این جهت است که به ارتقاء خیر شخصی کمک می کند.^۱ معادلی که آقای داریوش برای واژه egoism ارائه می دهد، نمایانگر بی توجهی ایشان به این تفکیک است. عنوان اولین مقاله کتاب رند Objectivist Ethics است. آقای داریوش معادل اخلاق مادی گرا را برای این عنوان به کار برده است. هم چنین ایشان در سراسر کتاب، objectivism را به مادی گرایی ترجمه کرده است. این در حالی است که معادل صحیح واژه های objectivist و objectivism عینیت گرا و عینیت گرایی است.

عینیت گرایی اصلی وحدت بخش در فلسفه رند است که در متافیزیک، معرفت شناسی، اخلاق و سیاست معنایی منحصر به فرد دارد. به عنوان نمونه عینیت گرایی در متافیزیک بدین معناست که واقعیت مستقل از انسان وجود دارد که انسان می تواند آن را بشناسد، اما شناخت و آگاهی انسان تاثیری در ماهیت واقعیت و اصل هستی ندارد.^۲ مادی گرایی در فلسفه معنایی مشخص دارد و عمدتاً معادل اصالت دادن به امور مادی و جسمی در برابر امور روحانی و آگاهی است. در حالی که رند معتقد است انسان موجوی وحدت یافته از شعور و ماده است و شعور انسان بر وجه مادی وی غلبه دارد.^۳ مادی گرایی معمولاً به عنوان معادل واژه materialism به کار می رود. بنابراین معادلی که آقای داریوش برای واژه objectivism ارائه می دهد نمایانگر عدم اشراف و تسلط

1 Graham, Gordon, **Eight Theories Of Ethics**, USA and Canada, Routledge, 2004, pp: 21-22

2 Peikoff, Leonard, **Objectivism: The Philosophy Ayn Rand**, New York, A Meridian Book, 1993, pp: 24-25

3 Ibid, pp: 259-260

ایشان بر فلسفه و فضای فکری رند است.

عنوان مقاله نهم کتاب رند *The Cult Of Moral Grayness* است. معادلی که آقای داریوش برای این عنوان به کار برده، آیین کبودی اخلاقی است. در اینجا آقای داریوش معادل کبودی را برای واژه *grayness* انتخاب کرده است. این در حالی است معادل صحیح این واژه بر اساس محتوای مقاله، خاکستری است. گزارش بخش کوتاهی از مقاله آیین خاکستری اخلاقی، موید این مطلب است.

رند در این مقاله به یکی از مهمترین مشکلات اخلاق معاصر می پردازد. از نظر او در اخلاق معاصر این گونه فرض شده که در اخلاق سیاه یا سفید وجود ندارد و همه چیز خاکستری است. در اینجا مقصود رند از سیاه و سفید، خوب و بد اخلاقی است. وی معتقد است در اخلاق رایج این گونه فرض شده که افراد، اعمال و رفتارها، سفید و سیاه یا خوب و بد نیستند بلکه خاکستری هستند. بدین معنا که شخصیت انسانها و رفتارهای آنها ترکیبی از خوب و بد هستند و نمی توان از خوبی یا بدی عینی آنها سخن گفت. از نظر رند نگاه خاکستری به اخلاق، به قضاوت کلی در امور اخلاقی می انجامد و ناشی از عدم شناخت خوب و بد اخلاقی است. بطور کلی وی معتقد است نگاه خاکستری به امور اخلاقی غلط است و در حقیقت سرپوشی است که بر روی امور بد اخلاقی گذاشته می شود.¹ مشخص است چنانچه در مطالب مذکور واژه کبودی جایگزین واژه خاکستری شود، مقصود مولف به درستی منتقل نمی شود. اشکال دیگری که به ترجمه آقای داریوش وارد است مربوط به عنوان مقاله نوزدهم کتاب رند است. عنوان این مقاله *The Argument From Intimidation* است. آقای داریوش معادل استدلال بر پایه اضافه را برای عنوان این مقاله آورده و واژه اضافه را به عنوان معادل واژه *intimidation* به کار برده است. اما بهترین معادل برای واژه *intimidation* با توجه به محتوای مقاله، واژه تهدید است.

رند در این مقاله از استدلالهایی سخن می گوید که مبنای منطقی ندارند و بر اساس فشارهای روان شناختی پی ریزی شده اند. به عنوان نمونه در برخی موارد، به جای آنکه استدلال فرد را مورد بررسی منطقی قرار دهیم شخصیت اخلاقی وی را مورد حمله قرار می دهیم و از طریق ایجاد رعب

1 Rand, Ayn, *The Virtue Of Selfishness*, New York, Penguin Group, 1964, p: 71

و وحشت در فرد، او را مجبور می‌کنیم تا استدلال خود را رها کند.¹ بنابراین ترجمه ای که آقای داریوش از عنوان مقاله ارائه می‌دهد تناسبی با محتوای مقاله ندارد. جالب اینجاست که ایشان در ترجمه بارها از واژه تهدید در این نوع استدلال استفاده کرده‌اند اما مشخص نیست بر چه مبنایی عنوان استدلال بر پایه اضافه را برای این مقاله انتخاب کرده‌اند.

البته ممکن است مقصود ایشان این باشد که حمله به شخصیت افراد در استدلال، امری اضافی است و باید از استدلال حذف شود. اما در این صورت نیز واژه اضافه رسا نیست و ابهام برانگیز است. بنابراین بهترین عنوانی که می‌توان برای این مقاله انتخاب کرد، استدلال بر پایه تهدید است. بطور کلی ترجمه آقای داریوش علرغم زحمتی که کشیده‌اند چندان قابل اعتماد نیست. ایشان در ترجمه عناوین مقالات کتاب، توجه اندکی به تناسب عنوان با محتوای مقاله دارند که بخشی از این مساله به کم دقتی آقای داریوش باز می‌گردد و بخش دیگر آن به عدم آشنایی ایشان با مکتب فلسفی رند مربوط می‌شود.

۳-۱ ضرورت انجام تحقیق

به نظر می‌آید به هنگام ورود به اخلاق هنجاری، یعنی زمانی که به دنبال معیاری برای تعیین عمل اخلاقی هستیم، مساله خودگرایی اخلاقی (در مقابل دیگرگرایی اخلاقی) مهم‌ترین مساله ای است که با آن مواجه هستیم. از آن جا که تعیین مرزهای اخلاق خودگرایانه و اخلاق دیگرگرایانه در بسیاری از موارد سخت است، پرداختن به موضوع خودگرایی اخلاقی از اهمیت بنیادینی برخوردار است. با توجه به اینکه «آین رند» دلایلی قوی به نفع خودگرایی اخلاقی ارائه می‌دهد و بسیاری از نظریات فلسفی خود در این باره را در قالب رمان مطرح می‌کند (که این قالب به شدت به لحاظ روان‌شناختی تاثیرگذار است)، پرداختن به نظریه خودگروانه وی در حوزه اخلاق ضروری می‌باشد.

از سوی دیگر اگر خودگرایی اخلاقی را بپذیریم، در پاسخ به مسائلی که در اخلاق کاربردی با آن‌ها مواجه هستیم، موضعی خاص و منحصر به فرد اتخاذ خواهیم نمود. در صورت اثبات خودگرایی اخلاقی، بسیاری از ارزش‌های اخلاقی (هم چون عدالت، گذشت، ایثار و...) بی

1 Ibid, p:133

معنای شوند یا آن که معنایی ابزاری خواهند گرفت. بر همین اساس تعیین موضع ما در نظریه اخلاقی، تاثیر بسزایی در اخلاق کاربردی و در شکل گیری فضایل اخلاقی دارد.

۴-۱ فرضیه تحقیق

خودگرایی اخلاقی آین رند غیر قابل دفاع است.

۵-۱ روش تحقیق

روشی که در این رساله برای پژوهش انتخاب شده است، روش کتابخانه ای می باشد. ابتدا کتاب های اصلی رند، سپس کتب شارحین وی و در نهایت آثار منتقدان رند مورد مطالعه قرار گرفته است. نتیجه این مطالعات تهیه فیش هایی بوده که مبنای تعیین عناوین و صورت بندی قسمت های مختلف رساله گردیده است. شایان ذکر است که بخش اصلی منابع این رساله از طریق دانلود منابع اینترنتی تامین شده است.

۶-۱ دشواری ها

اولین مشکلی که در راه انجام این تحقیق بدان برخورد کردم، دشواری دسترسی به منابع لازم برای پژوهش بود. متأسفانه کتاب های آین رند و شارحین و منتقدان وی در کتابخانه هایی که به آن ها مراجعه کردم وجود نداشت. دانشگاه نیز تنها حاضر به تهیه تعداد محدودی از این منابع بود. در نتیجه به جستجو در منابع اینترنتی پرداختم. اما به دلیل بسته شدن داندلود اکثر سایت های داندلود کتاب، موفق به تهیه این منابع نشدم. در نهایت یکی از دوستان سایتی به نام en.bookfi.org را به من معرفی کرد که از این سایت تمامی منابع مورد نیاز را داندلود کردم. مشکل مهم دیگری که در این پژوهش با آن روبه رو بودم، فقدان منابع فارسی در این زمینه بود. متأسفانه حتی یک مقاله به زبان فارسی در مورد آین رند پیدا نکردم. البته کتاب فضیلت خودخواهی رند تنها کتاب وی می باشد که به زبان فارسی ترجمه شده است. هم چنین در اینترنت مقاله ای با عنوان «آین رند معجونی از آزادی و خودخواهی» را مطالعه کردم. این مقاله ترجمه خانم بتول جعفری است اما صرفاً بیوگرافی مختصری از رند ارائه می دهد.